

תפילה במקום שמריחים ריח של רפת או לול

הרב אהוד אחיטוב

שאלה:

כיצד יש לנהוג בבית הכנסת הנמצא באזור חקלאי, ובשעות מסוימות נושאת הרוח ריחות מהרפתות והלולים הנמצאים במרחק של כמה מאות מטרים - האם ניתן להתפלל במצב כזה?

תשובה:

א. קריאת שמע ותפילה בסמוך לצואת אדם

הגמ' (ברכות כה ע"א) למדה מהפסוק (דברים כג, טו) "והיה מחניך קדוש", שיש איסור להזכיר דברים שבקדושה (ק"ש ותפילה) אם נמצאת צואת אדם בתוך ד' אמותיו, ומסקנת הגמ' (שם) שאיסור זה כולל גם הרחקת ד' אמות ממקום הריח,¹ וז"ל:

אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות וקורא קריאת שמע; ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא... ריח רע שיש לו עיקר - מרחיק ארבע אמות ממקום הריח, וקורא קריאת שמע.

ישנו איסור נוסף המובא בגמ' (שם כו ע"א) והוא לקרוא ק"ש ולהתפלל כשנמצאת לפניו צואת אדם, אף אם אין לה ריח ואף היא רחוקה ממנו יותר מד' אמות, וכלשון הגמ' (שם): 'אמר רב הונא לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלוא עיניו וכן לתפילה'.

וכך נפסק בטור ובשו"ע (או"ח סי' עט סעי' א):

היתה צואת אדם מאחוריו, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה, (או שהוא סומא) שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו, דינו כמלאחוריו.²

1. עפ"י לשון רש"י (שם ד"ה מרחיק) בשאלה זו נחלקו רב הונא ורב חסדא, והגמ' הכריעה כרב חסדא שהאיסור 'והיה מחניך קדוש' כולל גם ריח של צואה הנמצאת בסביבתו.
2. עי' באה"ל (שם ד"ה ולפניו) שדן האם האיסור לקרוא ק"ש ולהתפלל כשהצואה לפניו, זהו איסור תורה לכ"ע או שזו מחלוקת ראשוניים. והנפק"מ היא לגבי צואה הנמצאת ברשות אחרת כפי שיבואר לקמן.

ב. דברים שבקדושה כשהצואה נמצאת ברשות אחרת

בהמשך הגמ' נאמר: 'ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצידו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו; וכן לתפלה'. כלומר, כיוון שהצואה נמצאת ברשות אחרת, הרי אמירת דברים שבקדושה במקומו אינה נוגדת את הדרישה של 'והיה מחניך קדוש'.³ ונחלקו הראשונים האם ניתן להקל במקרה שמגיע ריח רע מאותה צואה? לדעת הרמב"ם (הל' ק"ש פ"ג ה"ט) האיסור עומד בעינו, וז"ל: 'אבל אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה טפחים או נמוך מהם עשרה טפחים יושב בצד המקום וקורא שהרי נפסק ביניהם והוא שלא יגיע לו ריח רע'. וכן נקט הטור (או"ח סי' עט): 'אבל אם יש לה ריח לא מהניא הפסקה ולא שינוי רשות'. אמנם רבינו יונה (טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ואם) הביא את דעת הרמב"ם אך הביא גם את דעת רבני צרפת החולקים על כך:

'רבני צרפת אומרים דכי היכי שההפסקה מועילה לצואה עצמה כן הכי נמי דמועילה לריח אבל רבינו משה ז"ל אומר דכיוון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועילה כלל'.

דייק רבינו יונה מדברי הרמב"ם: ש'לפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו מריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח'. גם הבית יוסף (מהדורת הטור השלם או"ח סי' עט אות ב אמצע ד"ה הייתה במקום) הביא את שתי הדעות אך נקט כדעת הטור והרמב"ם וכלשונו: 'ורבינו סתם דבריו כדעת הרמב"ם וכן הלכה'. וכן נראה מלשונו בשו"ע (או"ח סי' עט סעי' ב) הביא את דעת הטור והרמב"ם כדעה פשוטה, ואת דעת רבני צרפת כדעת 'יש אומרים': 'היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר... אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו)... ואם יש לה ריח, לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות'.⁴ ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה"נ מועלת לריח רע שלה'. כדעה זו נקטו להלכה החיי-אדם (כלל ג' סעי' טו), ערוה"ש (או"ח סי' עט סעי' ז, ט), מ"ב (שם ס"ק טז) שכתב ש'כדעה זו פסקו האחרונים'. כך כתב כף החיים (סי' עט ס"ק כא) בשם עוד אחרונים והוסיף: 'דזה כלל גדול דכשכותב מרן ז"ל בשו"ע סברא אחת בסתם והסברא האחרת בלשון

3. עי' חיי אדם (כלל ג בנשמת אדם ס"ק ה) שהגדרת המקום כרשות אחרת דומה להגדרת רשיות לעניין שבת, ועי' שם בנפק"מ שהוא מעלה מכך.

4. ועי' כה"ח (שם ס"ק יט) שמביא מחלוקת אחרונים האם די שאינו מריח שהרי הוא נמצא ברשות אחרת, או שצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח כמו במקום שאין הפסקת רשות, ולמעשה הוא נוקט שיש להחמיר במקום שהדבר ניתן.

יש אומרים דדעתו לפסוק כאותה הסברא שכתב בסתם'. אמנם מלשון הלבוש (סי' עט סעי' ב) משמע שסובר שאין זה מעיקר הדין.⁵

אמנם במקרה שהצואה ברשות אחרת ניתן להקל במקום הדחק, אם האדם אינו מריח את הריח הרע, כפי שפסק המ"ב (סי' עט ס"ק יח), זאת שמקור הריח הרע נמצא ברשות אחרת. נראה מדבריו שס"ל שכיוון שאין צואה ברשותו הרי שאין כאן חיסרון של 'והיה מחניך קדוש', אלא מפאת הריח והרי הוא אינו מריח את הריח.⁶ ויתכן שס"ל למ"ב שבמצב זה כל האיסור הוא רק מדרבנן, וכפי שכתב בספר קובץ על יד החזקה (הל' ק"ש פ"ג הי"ב),⁷ שכל ריח של צואה אף אם היא אסורה מן התורה, חיוב ההרחקה מהריח שלה כשאינו רואים אותה הוא רק מדרבנן. לפי זה ניתן להקל במצב כזה גם לאותם מריחים, על ידי שישתמשו במטהרי-אוויר למיניהם הדוחים את הריח.

ג. צואת תרנגולים

כל האמור לעיל מדבר על צואת אדם שאליה מתייחס הפסוק 'והיה מחניך קדוש', אולם הגמ' (ברכות כה ע"א) מבארת שגם צואת בעלי חיים מסויימים דינם כצואת אדם, ומביאה מחלוקת ברייתות בנידון, בברייתא הראשונה נאמר: 'לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע...', אולם לאחר מכן מביאה הגמ' את דברי רבא הפוסק כברייתא אחרת, ז"ל:

אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא: לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן.

מדברי רש"י (ד"ה לית הלכתא) משמע שרבא חולק רק לגבי 'צואת כלבים וחזירים בשאין בהם עורות', וסובר שרק אם מעבדים בהם עורות יש להרחיק מהם כיוון שיש להם ריח רע מאוד, אך לגבי צואת תרנגולים וכדו', אין מחלוקת בין הברייתות שאסור לקרוא כנגדם, וכך דייקו התוס' (שם ד"ה לית הלכתא) בתחילת דבריהם. אולם לבסוף כתבו התוס' שצואת תרנגולים שנאסרה זהו 'דוקא כשהן בלול שלהם שיש שם סרחון גדול אבל בתרנגולים ההולכים בבית אין חוששין'.

5. הלבוש (שם) כתב: 'ויש להחמיר כסברא הראשונה', ודייק בדבריו האליהו זוטא על הלבוש (מהדורת זכרון אהרן סי' עט ס"ק ג) שמלשון השו"ע (סעי' ג, וסי' פא סעי' א) משמע שפסק כן להלכה, ומלשון הלבוש משמע שאין זו אלא חומרא.
 6. אך נראה שגם אז זהו מדרבנן, שהרי אם הדבר אסור מן התורה, קשה להבין כיצד באותם תנאים אחד מקיים את הפסוק 'והיה מחניך קדוש', והאחר אינו מקיים דין זה.
 7. נדפס ברמב"ם הוצאת אל המקורות תשט"ו.

כך גם נקט הרא"ש (ברכות פ"ג סי' מו) שכתב: 'וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכירה משמע שאין בהם איסור כלל ואפילו אם תמצי לומר לאסור צואת תרנגולים דוקא בלול שלהם שיש בו סרחון אבל הגדלים בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור ע"כ'.

אלא שלדעת רבינו יונה (טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ובירושלמי): 'הא דשרי כשאינן בלול שלהן דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו ומשמע הא אם ריח רע מגיע אליו אסור וכן בדין דהא לא גרע מאשפה שריחה רע ומנבלה המסרחת'.

יתכן לומר, שרבינו יונה, מוסיף על התוס' בכך, שלדעת התוס' האיסור הוא דווקא ב'לול שלהם' לפיכך עצם הריח אינו חמור כל כך כשהוא אינו במקומו. לעומת זאת לדעת רבינו יונה ההיתר הוא מחוץ ללול הוא 'דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו'.⁸ אף שהב"י הביא גם את דעת רבינו יונה, הרי שבשו"ע (סי' עט סעי' ז) הוא נקט רק את לשון התוס' מתוך שפסק: 'צואת תרנגולים ההולכים בבית, דינה כצואת בהמה חיה ועוף. אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם'. חילוק נוסף בנוגע לאמירת דברים שבקדושה כנגד צואת תרנגולים כתב הירושלמי (פ"ג ה"ה):

'מרחיקין מצואת תרנגולים ד' אמות - ובלבד באדומים'. הירושלמי סתם ולא פירש, ונסתפקו התוס' (שם ד"ה לית הלכתא) בדבריו אם נתכוין לצואה אדומה או לצואה של תרנגולים אדומים. אולם הרשב"א (ברכות כה ע"א ד"ה ירושלמי) כתב בצורה פשוטה שכוונת הירושלמי לתרנגולים אדומים: 'דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרים כדקים להו בין חמור לשאר בהמות...'. רבינו יונה (שם) חלק וביאר שהכוונה ל"צואה אדומה (של תרנגולים) שריחה גדול יותר, וכדיעה זו נקט השו"ע (שם סעי' ו). אולם המ"ב (שם ס"ק כו) נקט שיש להחמיר גם כפירוש הרשב"א, לפיכך הוא אוסר לקרוא כנגד צואה של תרנגולי הודו (אנגלי"ש הא"ן אינדיק) 'כי צואתן מסרחת מאוד'.

ד. צואת בהמה וחיה

כפי שעולה מהגמ' שהוזכרה לעיל, שקיים איסור לקרוא ק"ש כנגד צואת כלבים וחזירים 'בזמן שנתן לתוכן עורות...', אך בלאו הכי לא קיים איסור לומר כנגדן דברים שבקדושה. כל-שכן שמותר לומר דברים שבקדושה כנגד צואה של שאר בהמות וחיות. אלא שבגמ' לא נתפרש האם היתר זה הוא בכל מצב; או שהוא נאמר רק בתנאי שאין לצואתם ריח?

8. קיימת אפשרות לומר שזו המחלוקת בין החיי אדם לבין הקיצור ש"ע שנידונה בבאה"ל (סי' עט סעי' ז ד"ה אבל הלול), שלדעת החיי אדם עצם הריח הרע הוא הבעייתי, ולדעת הקיצור ש"ע הבעיה בלול היא מחמת שהוא מאוס, ולכך לדעתו ברפת של בקר אין להחמיר. וקשה לומר שהם מדברים במקום שאין ריח שהרי הם מדברים על ק"ש ותפילה ליד הרפת והלול עצמם. ויתבאר בהמשך.

הטור (או"ח סי' עט) נקט בפשטות ש'צואת שאר בהמה חיה ועוף שמותר לקרות אצלם מיד בין אם היא לפניו או לאחוריו, זהו דווקא 'אם אין בה ריח ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח'. אך לא נתבאר כיצד דייק זאת מלשון הגמ' (ברכות שם) שהתירה אמירת דברים שבקדושה כנגד צואת בהמה וחיה בסתמא ולא אמרה שזהו בדווקא כשאין להם ריח!?

אכן לדעת הב"י הטור דייק זאת מלשון הירושלמי (ברכות פ"ג ה"ה):

מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות רבי שמואל בר חסדא אמר ברכים ובלבד בשל חמור רבי חייא בר אבא אמר ובבא מן הדרך ולוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד' אמות מצואת הנמייה ד' אמות מצואת התרנגולים ד' אמות אמר רבי יוסי בר אבין בשם רב הונא ובלבד באדומים ר' ירמיה בשם ר' זעירא אמר נבלה שמסרחת ד' אמות.

ביאר הב"י שהטור דייק שאף בצואה של שאר בהמות שמקילים לקרוא ק"ש כנגדם, היינו דווקא שאין להם ריח רע, שהרי אם יש להם ריח רע, צריך להיות דינם כנבלה המסרחת שאסור לקרוא כנגדה ד' אמות, ולפי מסקנת הגמ' היינו ד' אמות ממקום שייפסק הריח.

אלא שעדיין קשה מדוע לא נאמר בירושלמי שצואה של בע"ח שיש לה ריח רע, אסורה ושאיין לה ריח רע מותרת!?

ונראה לבאר עפ"י מה שכתב רבינו יונה (ברכות טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה וצואת וד"ה ולמדנו) לאור דברי הירושלמי:

וצואת כל שאר בהמות נראה להרב מורי נר"ו דמותר ומביא ראיה מהירושלמי דגריס התם... הנה שלא אסר שום בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך⁹ שיש לצואתו ריח רע הרבה אבל שאר בהמות אע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כל כך ומותר לקרות ק"ש כנגד הצואה שלהן וצואת חתול כיון שריחה רע מאד דינה כצואת הנמייה.

לאור זאת הקשה רבינו יונה (שם ד"ה ולמדנו) מדוע אסר הרמב"ם לקרות כנגד כל צואה של בהמה. כשכוונתו למה שפסק הרמב"ם (הל' ק"ש פ"ג ה"ו) ולא חילק בין סוגי הבהמות:

צואת האדם וצואת כלבים וחזירין בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קריאת שמע כנגדן. וכן כנגד מי רגלי אדם אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן.

9. בב"י (מהדורת מכון הטור השלם או"ח סי' עט) הגי' היא: שאינו אסור לקרות כנגד שום [צואת] בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך.

דייק מכך רבינו יונה (שם) שמתוך שהתיר הרמב"ם כנגד מי רגלי בהמה, מוכח שהוא אוסר לקרות כנגד צואה של בהמה, ולכך הקשה עליו: 'ותימה למה החמיר כל כך ולא התיר אפילו כנגד הצואה שלהן שהרי בירושלמי התירו בפירוש גללי בהמה כדכתיבנן'.

וראיתי בפירוש רבי יהודה ברבי משה אלבוטיני (הל' ק"ש פ"ג ה"ו ד"ה 'ולפי שבצואת תרנגולים')¹⁰ שביאר שדברי הרמב"ם אינם מוקשים מהירושלמי ולדעת הרמב"ם הנקודה העיקרית היא אם יש ריח רע או שאין ריח רע, וכלשונו:

אך רואה אני שמה שכלל הרב ז"ל ואמר שכל צואה שריחה רע אסור לקרוא כנגדה הוא כלל נכון וישר כי זהו שורש ויסוד זה האיסור שהכל הולך אחר הריח... אלמא ש"מ שעיקר ושורש הדבר הזה הוא הריח הרע. ואפילו שיתרחק מאה אמה אם הריח מגע שמה הוה ליה כאילו הטינופת ממש הוא לשם בסוף המאה אמה וזהו דעת נכון ואמיתי אליבא דרובא דרבנותא ז"ל או כמעט כולם.

באופן דומה יישב מרן בב"י (שם) את דברי הרמב"ם:

ולי נראה דהרמב"ם לא בכל צואה של בהמה אסר אלא באותם שיש להם ריח רע שהרי זה לשונו בפ"ג צואת האדם וצואת כלבים וצואת חזירים בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות ק"ש כנגדן וכן כנגד מי רגלים...

מלשון הרמב"ם 'וכל צואה שריחה רע כגון אלו' דייק מרן הב"י 'דלא אסר אלא בצואה שריחה רע דוקא'. וממילא נדחית קושיית רבינו יונה.¹¹ וכפי דיוקו הוא פסק גם בשו"ע (או"ח סי' עט סעי' ד):

צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע....

השו"ע (שם סעי' ז) ש"צואת תרנגולים ההולכים בבית, דינה כצואת בהמה חיה ועוף. אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם".

מלשון רבינו יונה נראה שצואת בהמה שאסור לקרוא כנגדה היא דווקא צואה שיש לה 'ריח רע מאוד', לעומת זאת לדעת ר"י אלבוטיני והב"י - הרמב"ם אוסר כל צואת בהמה שריחה רע.

10. נדפס מכת"י על ידי המכון לחקר כתבי הרמב"ם - חיפה תשס"ג, המחבר היה מרבני ירושלים עוד לפני עליית מרן הב"י ארצה, וכפי שהוא מצייין בתחילת פירושו, הוא התחיל את כתיבת פירושו כבר בשנת ה'רע"ה (כששים שנה לפני פטירת מרן הב"י),

11. ועיי' ירושלמי למס' ברכות (שם מהדורת מכון מוצל מאש פ"ד).

אולם גם לדעת הב"י הגדרת ריח-רע לעניין זה אינה מוחלטת וכפי שכתב הוא עצמו בכס"מ על הרמב"ם (הל' ק"ש פ"ג ה"ו):

'ולי נראה דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו, והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך בני אדם להצטער בריחם הרע או לא...'

כלומר, צואת אדם וכדו' וצואת חמור הבא מן הדרך אסור לקרוא ק"ש או להתפלל כשרואה אותם, או אף אם מריח אותם אף שאינו רואה אותם. לעומת זאת בשאר בע"ח הדבר תלוי באומד הדעת והיא תלויה בכל אדם ואדם. לאור זאת נקט מרן את שיטת התוס' שצואה הנמצאת בלול של תרנגולים בסתמא כצואת אדם שאסור לקרוא כנגדה ק"ש.¹²

ה. השוואת רפת של בקר ללול של תרנגולים

אין התייחסות מפורשת לרפת בקר בדברי הראשונים, ואף לא בדברי השו"ע. אך החיי אדם (כלל ג סעי' ו) השווה ביניהם וכתב ש"דיר של בהמות ולול של תרנגולים דינן כצואה".

הביאור הלכה (סי' עט ד"ה אבל הלול) הקשה על השוואה זו וכתב שהסיבה שהחמירו בלול של תרנגולים משום שהוא מקום מאוס, דבר שאינו קיים בדיר של בהמות. כראיה לכך הוא מביא ממה שפסק השו"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעי') 'דרפת בקר חייב במזוזה', אף שבמקומות המאוסים יש פטור ממזוזה. מוכח שקיים חילוק בין לול לרפת לעניין דברים שבקדושה, ולכאורה הוא הדין לתפילה וק"ש כנגדן?¹³

הבאה"ל נדחק לבאר שכוונת החיי אדם להחמיר ברפת משום כ"סתם אשפה" שהיא בחזקת שיש בה צואת אדם עד שיבדוק, דבר שקשה לאומרו ביחס לרפתות שלנו. אך במקרה שיש לה ריח רע מסכים הבאה"ל למסקנת החיי-אדם, ולא מטעמיה: ש'כשהרפת מסריח שדרך להצטער ממנה בני אדם, אין אנו צריכין לכל זה דהיא בכלל אשפה שריחה רע'.¹⁴

12. וכן משמעות לשון הקיצור שו"ע (סי' ה סעי' ה) שכתב: 'ושאר צואה של בהמה חיה ועוף מסתמא אינה מסרחת אין צריכין להרחיק מהן. אבל אם מסרחת, וכן נבלה המסרחת, וכל דבר המסריח מחמת עיפוש, וכן לול של תרנגולין, מרחיקין מהן'.

13. יש לציין שראיית הבאה"ל היא מהפסק העקרוני של השו"ע (יו"ד סי' רפו סעי' א) מכך שיש חיוב לקבוע מזוזה ברפת של בקר, וכפי שביאר שם הש"ך (שם ס"ק ב) 'דאע"ג דהוא במקום הטנופת מכל מקום לא נפיש זוהמייהו', הגדרה שודאי לא ניתן להגיד ביחס לבית הכסא. אמנם בימינו לא נהגו לקבוע מזוזות באותם מקומות ועי' בפתחי תשובה (שם ס"ק ב) שנימק מדוע מקילים ברפתות, ובכל זאת החמירו בלולים.

14. הבאה"ל מחדש שרפת אסורה מדין סתם אשפה שאף אם לה ריח רע, היא אסורה משום ש'סתם אשפה חזקה שיש בה צואה', אך נראה שאין זה הטעם העיקרי של הבאה"ל היות שמה שהחמירו בסתם אשפה, היא משום שדרך בני אדם היה להיפנות באשפה, ולפיכך קיימת סבירות שהיתה בה

אמנם גם הבאה"ל מקבל את הגדרת הכס"מ ובעקבותיו המג"א (סעי' עט ס"ק י) שהגדרת ריח רע היא כלשונו: 'כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח'.

ו. רפת ולול הנמצאים במרחק

לאור הדברים הנ"ל נראה שיש לחלק בין אמירת דברים שבקדושה בתוך הרפת והלול עצמם, ואולי גם בסמיכות להם כשרואים משם את הצואה - שיש להחמיר מצד המאיסות שבדבר.

אולם כשהשאלה היא רק בנוגע לריח של הרפת והלול המגיע ממקום שאין רואים ממנו את הצואה כלל. ניתן לומר שקיימת חלוקה מציאותית בין שתי קבוצות של בני אדם:

- א. תושבי היישובים החקלאיים בהם קיימים לולים ורפתות, אותם ריח זה אינו מצער בדרך כלל, ובחלקם הם אף מגדירים זאת כריח טוב.
- ב. אנשים עירוניים שבדרך כלל מצטערים מריח זה.

ביחס לתושבי היישובים החקלאיים מותר להם בשופי לומר דברים שבקדושה כשיש ריח של רפתות ולולים, כיוון שלדידם זהו ריח שאין 'דרך בני אדם להצטער מאותו ריח' כיוון שכאשר מדובר בציבור שלם אי אפשר לומר שבטלה דעתם אצל כל אדם. מאידך, לא ניתן להתעלם מכך שיש ציבור רב שריח זה מפריע לו, ולדידם לפחות זה ריח ש'דרך בני אדם להצטער מאותו ריח'. אולם עדיין נראה שבמקרים כגון אלו, הדבר הוא גורם להקל כאשר הרפת או הלול נחשבות כרשות בפני עצמה, ולהקל בכגון דא מדין צואה הנמצאת ברשות אחרת.

לאור דברי הלבוש (או"ח סי' עט סעי' ג) 'שכל ריח רע הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הריח רע אין מחנהו קדוש ואסור לקרות'.¹⁵

נראה לומר שכוונת הלבוש שאותם מקרים שנתפרשו בגמ' נאסרו לכל אדם, בין אם דרך להצטער ממנו בני אדם, ובין אם אין דרך להצטער ממנו בני אדם. לפיכך כשמגיע מהם ריח רע הרי שלא ניתן לקיים במצב כזה את הציווי של "והיה מחניך קדוש". אך אם זה ריח שחלק מבני האדם מצטער ממנו וחלקו אינו מצטער ממנו, לא ניתן לאסור זאת מהטעם של "והיה מחניך קדוש", כיוון שקשה לומר שיכולה קבוצת

צואת אדם. לעומת זאת אין דרך בני אדם היה להפנות ברפת, שאם כן כיצד חייבו אותה במזוזה? ובודאי שברפתות של ימינו, שאין חשש זה, לפיכך כל הדיון הוא רק בנוגע לריח של הרפת.
15. דבריו הובאו להלכה במ"ב (שם ס"ק כט).

אנשים להיות במקום אחד, כשלחלקם ייחשב הדבר כ"מחניך קדוש" ויהיה מותר להם להתפלל, ולחלקם לא ייחשב הדבר ל'מחניך קדוש' ויאסר עליהם להתפלל.¹⁶ לאור זאת נראה להקל, בצירוף העובדה שבדרך כלל הרפתות והלולים נמצאים במקום מקורה, או מוקף מחיצות, שניתן להגדירם כרשות בפני עצמה, או שהוא מברך בביתו או בבית הכנסת המוגדרים כרשות אחרת ביחס למקום שממנו מגיע הריח.

ז. סיכום:

נראה להקל בנידון דידן מהטעמים הבאים:

- א. אותם בני אדם המתגוררים באותם מקומות אין דרכם להצטער מהם, ואינה מוגדרת לגמרי כצואה שדרך להצטער ממנה בני אדם.
- ב. הצואה שנמצאת ברפת או בלול היא במקום המוקף מחיצות ומקורה, וזהו ריח הבא מרשות אחרת, שיש המקילים גם בצואת אדם.

16. כסברא להקל יש להוסיף את מה שכתב בספר קובץ על יד החזקה (הל' ק"ש פ"ג הי"ב), שכל ריח של צואה אף אם היא אסורה מן התורה, חיוב ההרחקה מהריח שלה כשאין רואים אותה הוא רק מדרבנן, ולפיכך הקל בריח של מי רגלים כיוון שחיוב ההרחקה של המי רגלים עצמם הוא רק מדרבנן. כל שכן הכא שמדובר על ריח שאינו מוגדר כריח רע לכולם.